

www.boerderijenstichtingfriesland.nl

Lengte fietstocht is ca. 40 km

Het fietsen is op EIGEN RISICO.

De beschreven boerderijen en erven zijn privé eigendom
verzoek om deze niet te betreden.

C) Boerderijenstichting Fryslân 2024

*Foto voorzijde: de neoclassistische boerderij van veefokker
Jan Nannes Wassenaar te Jelsum (ca. 1910) met
stamboekvee. (foto FLM)*

www.frieslandbouwmuseum.nl

Mooi Friesland

FIETSEN LANGS ICONEN

Al eeuwenlang stoffeert de boerderij het Friese landschap. Elke keer
wanneer het vanwege klimatologische of sociaaleconomische
omstandigheden nodig was, paste de boer zijn gebouw aan.

Vandaar dat allerlei types gebouwd zijn van langhuisboerderij, kop-hals-
romp, stelp en gelede boerderij tot megastal.

Deze tocht leidt de fietser langs een groot aantal van deze iconen van
het platteland. Bij deze route is het thema

Classicistische boerderijen.

ROUTE

De start van de fietstocht is bij het Fries Landbouwmuseum. Het museum is gevestigd in een gelede boerderij uit 1909. Vervolgens fietsen we door Westergo en daarna wederom door de Oude Middelzee om vervolgens in Oostergo aan te komen en daarna terug naar het Fries Landbouwmuseum.

We fietsen eerst richting Boksum en dan naar Deinum. Via knooppunt 60 fietsen we naar 22 en gaan links om de kerk heen. Deinum is rond het begin van de jaartelling gebouwd op een van de vele terpen in een kwelderlandschap. Het oudste gebouw in Deinum is de Sint Janskerk. Deze is gebouwd in de 13e eeuw

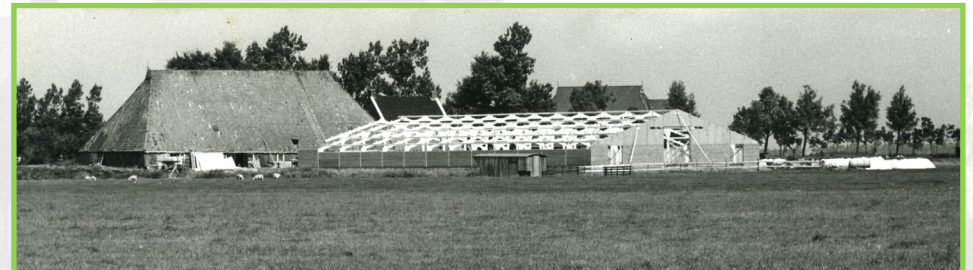
Hierna slaan we 2 keer linksaf richting Ritsumasyl en fietsen langs de oever van de Oude Middelzee. Hier treffen we meteen al enkele prachtige boerderijen aan die inmiddels bijna allemaal aan de agrarische bestemming zijn onttrokken.

Vervolgens komen we aan in Marssum waar we om het prachtige Poptaslot uit de 15e eeuw fietsen en dan linksaf door het beschermde dorpsgezicht. Aan de rechterkant passeren we de Sint-Pontianuskerk, daterend uit de 12e eeuw. De eerste sporen van terpbewoning in Marssum dateren rond 300 jaar vóór het begin van de jaartelling.

Vervolgens fietsen we weer aan de rand van de oude Middelzee, met aan de rechterkant vliegveld Leeuwarden. Net voor de afslag naar Engelum staat de gelede boerderij van de familie Koopal. We fietsen rechtdoor, laten Engelum links liggen, naar Beetgumermolen.

Innovaties

Begin 1900 kwamen er innovatieve experimenten zoals de gelede boerderijen en het Amerikaanse type. In deze modellen was veel aandacht voor hygiëne, ventilatie en arbeidsverlichting. Ze bleken niet allemaal succesvol en kregen na de Tweede Wereldoorlog snel nieuwe opvolgers. Sommigen kregen al een Hollandse stal, een dubbele rij waarbij de koeien met de koppen naar elkaar toe staan met een voergang ertussen. Later werd deze stal hier en daar ook in oude boerderijen aangebracht en soms in een apart gebouw ernaast.

De bouw van een nieuwe ligboxenstal

Ligboxenstal

Rond 1965 kwam de ligboxenstal op, de koeien lopen los en halen zelf hun eten bij het voerhek. Ze worden gemolken in een doorlopmelkstal, waar ze ook zelf naar toe lopen. De boer kan met de trekker door de stal rijden om de koeien te voeren. Behalve de ligboxenstal komen er bijgebouwen: zoals werktuigbergingen waar de trekkers en grote machines in kunnen, de mestsilos om de gier in te bewaren, de betonnen sleufsilo en soms een cilindervormige torensilo. Ook kwamen er windmolens op het erf om energie mee op te wekken. Vanaf de jaren 2000, in een nieuwe golf van schaalvergroting, bouwen veel boeren een nieuwe grotere (mega)stal naast de oude.

en anders ingedeelde boerderijen. Door import van hout uit de Baltische staten en Noorwegen werd het mogelijk grotere, hogere schuren te maken. Zo ontstond een nieuw type schuur, waarbij opslag van hooi, werkruimte en stal werd gecombineerd. Voor of in deze schuur creëerde men woonruimte, waardoor kop-hals-romp- en later de stelpboerderijen ontstonden. De koeien staan nog steeds in de Friese stal, in een enkele rij, met de kop naar de muur.

Gelede boerderij, in 1914 nu Landbouwmuseum

De opvolger was de stelp die vooral in de periode 1890-1940 werd gebouwd. Het belangrijkste verschil is dat bij de stelp onder hetzelfde dak wordt gewerkt en gewoond. Soms geeft de kleur van de dakbedekking het onderscheid aan: rode pannen voor het bedrijfsgedeelte en blauwe pannen voor het woongedeelte. De stelp is vaak eenvoudiger van opzet en daardoor goedkoper in bouw en onderhoud. De voornaamste woonvertrekken en de melkkelder liggen direct achter de voorgevel. De schuur is in opzet dezelfde als bij de kop-romp- en de kop-hals-rompboerderijen. Ook hier is sprake van een Friese stal.

De route vervolg

Op het eind van het dorp slaan we rechtsaf richting het noorden. Tussen Beetgum en Beetgummolen stond tot 1879 Martenastate (Groot Terhorne) bewoond door het adellijke geslacht Thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg en even buiten Beetgummolen stond Aysmastate, die eeuwenlang door de belangrijke militaire familie van Aysma werd bewoond. We vervolgen de route via de Langestraat die vervolgens overgaat in de Schredijk.

Deze dijk is in 1290 aangelegd en sloot het tweede deel van de Oude Middelzee af.

Bij knooppunt 98 waar vroeger de 3 gebroeders Hogenhuis woonden slaan we linksaf. Deze drie broers waren slachtoffers van gerechtelijke dwalingen in de roerige jaren negentig van de negentiende eeuw.

Hierna nemen we de eerste weg rechtsaf om vervolgens bij de rotonde over te steken richting het centrum van Stiens, hier nuttigen we de lunch bij café restaurant de Smalle Brug.

Na de lunch vervolgen we onze weg via de oude spoorweg richting het haventje van Britsum.

Op de route daarheen passeren we een danig in verval geraakte woning die vroeger een prachtige uitstraling moet hebben gekend.

Britsum is ontstaan op een terp die was opgeworpen op een kwelderwal ten oosten van de Middelzee. Rond 1900 zijn het westelijke en zuidelijke deel van de hoge terp afgegraven.

De route vervolg

We fietsen verder richting Cornjum waar in het begin van het dorp de onlangs prachtig gerestaureerde boerderij van Martena State staat. Er wonen nu 3 gezinnen. We vervolgen onze weg door een fraaie poort, onderdeel van het vroegere Landschapshuis in Leeuwarden aan de Turfmarkt. Het herbouwde Martena State ligt daarachter verscholen aan de linkerkant van het wandelpaadje.

We fietsen nu richting de Dokkumer Ee en slaan bij knooppunt 01 rechtsaf. Daarna weer rechtsaf richting Jelsum. Hier is nog een lange oprijlaan van Hinnema State, al in 1732 afgebroken te zien.

In Jelsum bij Dekema State aangekomen maken we een korte wandeling door de tuin van de state. Oorspronkelijk was Dekema State een stins, een middeleeuwse, verdedigbare bewoonbare toren. Door de eeuwen heen is hieruit het landgoed Dekema State ontstaan.

Jelsum is ontstaan op een terp die voor de christelijke jaartelling werd opgeworpen op een kwelderwal. Op het eind van de 19e eeuw is het noordelijke deel van de terp afgegraven. Na archeologisch

Martena State

Langhuis

De opvolger van de terpboerderij is het 'oud Fries langhuis'. In dit kleine, smalle, langgerekte en lage gebouwtje vond werken en wonen plaats

Langhuisboerderij bij Warten

onder één dak, maar al wel met een muur ertussen. In eerste instantie bestond dit boerderijtje slechts uit een stal en een woongedeelte. In latere perioden werd hiertussen een werkruimte gemaakt, waar bijvoorbeeld boter werd bereid. Het woongedeelte bestond uit een kamer met bedsteden en een stookplaats. De stal bestond uit een middendeel met aan weerszijden de koestal. Het vee stond hier met de koppen naar de muur, zoals ook nu nog kenmerkend is voor de Friese boerderij. Belangrijk verschil met de latere boerderijtypen is dat de hooiberging niet in de boerderij geplaatst is, maar buiten naast de boerderij staat (losse hooiberg). Het enige exemplaar van een langhuisboerderij dat er nog is, nu een museum, staat in Warten en stamt uit 1728.

Opvolgers

De kop-hals-rompboerderij ontstond uit de langhuisboerderij. De hoogtijdagen voor de kop-hals-rompboerderij waren tussen 1800 en 1900 (19e eeuw). Door de groei van de landbouw (meer koeien) ontstond er behoefte aan meer opslagruimte voor hooi en een efficiënte bedrijfsvoering. Er ontstonden grotere

BOERDERIJENBOUW DOOR DE EEUWEN

Terpen

De eerste boerderijen in Friesland stonden op terpen. Oorspronkelijk boden terpen plaats aan één of enkele boerderijen. Sommige van deze 'huis-terpen' groeiden later aan elkaar vast tot een grote woonheuvel. De terpboerderij had wanden van palen met gevlochten takken en daartussen een mengsel van klei, stro en mest. Ook werden wanden wel gemaakt van opeen gestapelde zoden.

De terpboerderij was een soort langhuis waar de stallen in het verlengde van het woongedeelte lagen en onder hetzelfde dak. Omdat de terp niet zo groot was, lagen de boerderijen vaak

Voorbeeld van een terpboerderij

voor een deel op de helling: het woongedeelte lag vrij vlak en was naar het midden gericht.

De terpboerderij had geen scheiding tussen wonen en werken. In het woongedeelte brandde vaak een vuur, de rook ging via de beide uiteinden van het dak naar buiten. De mest werd vaak gebruikt als brandstof.

De route vervolg

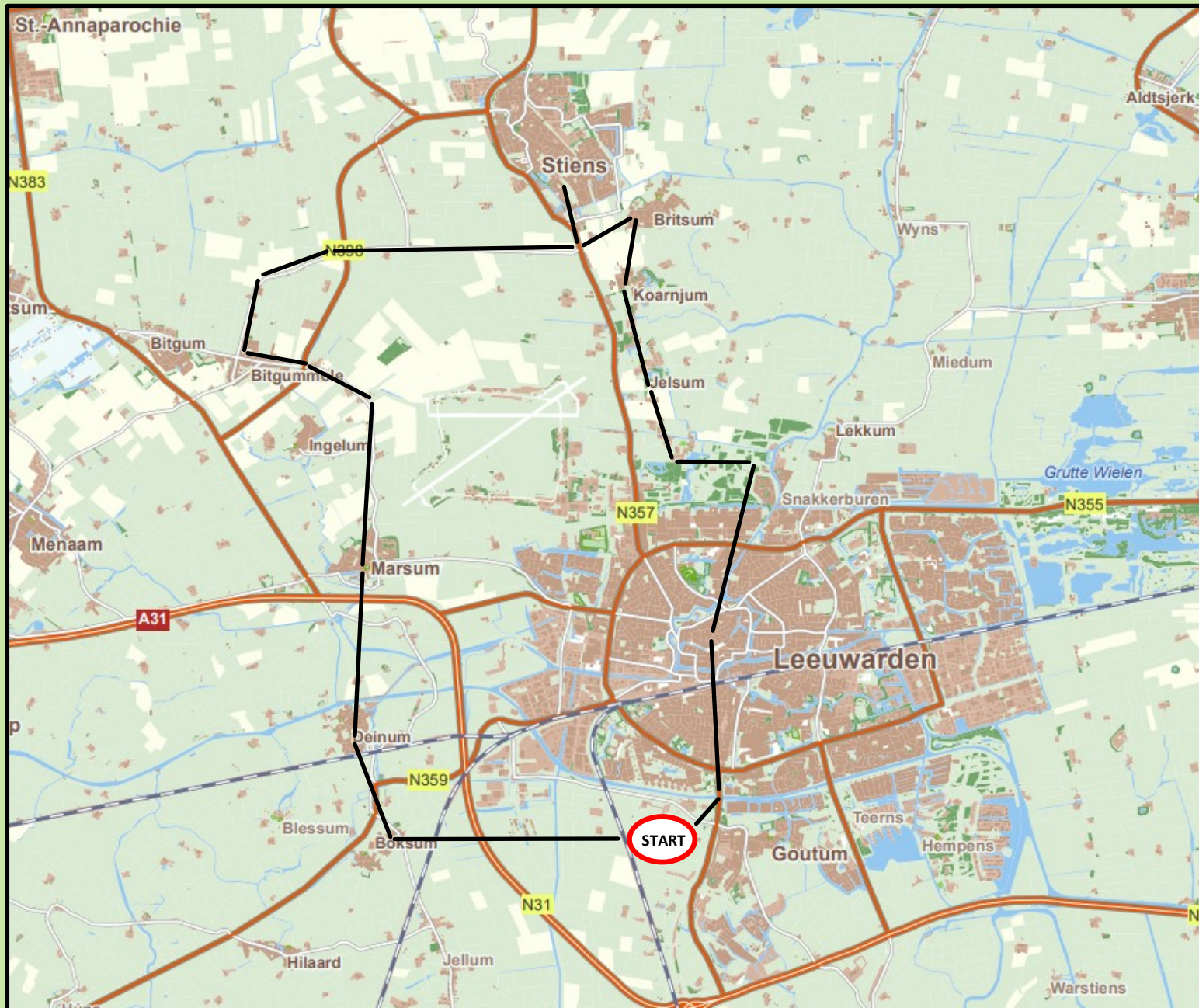
Haskerazathe

aardewerkonderzoek in de zomer van 2010 is vastgesteld, dat Jelsum permanent bewoond is sinds de midden-ijzertijd, ca. 2300 jaar geleden.

Hierna fietsen we langs de helaas al ernstig vervallen Vijverzathe en bezoeken kort de boerderij Haskerazathe waar familie Ubbels een veehouderij bedrijft.

We vervolgen de route door het Leeuwarderbos richting de Dokkumer Ee en hierna richting hoek Spanjaardslaan. Daarna de weg oversteken en linksaf fietsen we dan rechtdoor richting de Grote Kerk om vervolgens via de Grote Kerkstraat, Gouverneursplein, Sint Jacobsstraat en de Wirdumerdijk Leeuwarden te verlaten.

In de verte zien we al het Fries Landbouwmuseum liggen waar onze fietstocht eindigt.

KNOOPPUNTEN

Volgorde

Start Landbouw
museum naar 58

60, 22, 59, 39, 77,
76, 75, 98,

na ongeveer 1 km,
rechtsaf richting
Stiens door centrum
naar 3, 67, 94, 87,
naar Britsum

dan naar 10 Cornjum
naar 01

dan naar Jelsum
naar 23, 66, 24, 85,
64, 57, 93,

naar het
Landbouwmuseum.